

ROND MAAS EN WAAL

VERSLAG CRISTELLA-WEEKEND DIEDEN, 15-17 APRIL 2011

Eduard Osieck¹ & Ida Bruggeman-Nannenga

¹Jkvr. C.M. van Asch van Wijcklaan 19, 3972 ST Driebergen

²Griffensteijnseplein 23, 3703 BE Zeist

met bijdragen van Dini Koopmans & Hermien Wassink

Osieck E.R. & Bruggeman-Nannenga I. 2012. In the surroundings of the rivers Maas and Waal. *Coolia* 55(1): 13–19.

The Aphyllophorales study group Cristella met the weekend of 15-17 April 2011 in Dieden, a small village along the Maas (Meuse) in the province of Noord-Brabant. Several biotopes were visited, including a mixed forest on sandy soil, and a *Salix* woodland in the forelands of the Waal. In total 173 species were identified (including Ascomycotina and some other fungi groups). Some interesting species were found including *Achroomyces vestitus* (on *Ganoderma australe*), *Amylostereum laevigatum* (on Thuja), *Galerina heimansii*, *Phlebia subochracea*/ *P. ochraceofulva*, and *Tomentella cyanea*.

In het voorjaar van 2011 werd het Cristella-weekend gehouden in het dorpje Dieden, op ongeveer 4 km ten westen van Ravenstein (NB) langs de Maas. De organisatie was in handen van Marjo en Nico Dam, die met Kampeerboerderij St. Laurensheuve een geschikt onderkomen hadden gevonden. Voldoende luxe voor een aangenaam verblijf: slaapgelegenheid, verzorgde maaltijden en een zaal voor het determineren. Het weer was het gehele weekend fantastisch, maar de keerzijde van de medaille was dat het in alle terreinen erg droog was (het begin van een lange droogte die tot in juli zou aanhouden). De totale score van het weekend kwam uit op 173 soorten (inclusief enkele imperfecten). Dat is nog niet eens zo'n slecht resultaat: een jaar ervoor kwamen we in het Drentse Aa-gebied uit op 160. De toch wel lange soortenlijst is ook te danken aan de uiteenlopende plekken die zijn bezocht: van gemengd bos op arme zandgrond tot wilgenbos op de rivierklei van de uiterwaarden. Opgedeeld naar groepen bedragen de aantallen: 90 plaatjesloze vlieszwammen (Aphyllophorales; waaronder 35 polyporen), 39 zakjeszwammen (Ascomycotina), 19 plaatjeszwammen (Agaricales), 12 slijmzwammen (Myxomycetes), 9 trilzwammen en verwanten (Phragmobasidiomycetidae) en 4 buikzwammen (Gasteromycetes).

Waterwingebied Macharen

Ons eerste excursiegebied was het waterwingebied 2 km ten westen van Macharen. Het is een (gedunde) aanplant van enkele tientallen jaren oud, bestaande uit loofbos met voornamelijk eik, esdoorn en es met redelijk wat dood hout. De bodem is zware zavel en lichte tot zware klei (merendeels kalkloze poldervaaggronden).

Een vondst van een oud vruchtlichaam van een tonderzwam-achtige was voer voor discussie: betrof het een Waslakzwam (*Ganoderma resinaceum*) of Platte / Dikrandtonderzwam (*G. lipsiense* / *australe*)? Het bleek toch gewoon een Dikrandtonderzwam te zijn (geen smeltende korst, sporenlengthe 9-10 µm). De aandacht van Hermien ging echter uit naar een onopvallend korstje dat op de onderzijde van de tonderzwam groeide: Vaag trilkorstje

(*Achroomyces vestitus*). Het werd ook op een dode tak aangetroffen. Deze soort heeft cilindrische basidiën met dwarssepten en hyfen zonder gespen. De vanuit de basale hyfen opstijgende moniliforme ‘cystiden’ (steeds zonder inhoud) zijn opvallend. De sporen meten 15–25 x 5,5–7,5 µm, zijn iets gekromd en naar de basis versmald. Vaak worden secundaire sporen gevormd. De Verspreidingsatlas vermeldt slechts 10 vondsten, waarvan één in het rivierengebied. In het Overzicht staat de soort te boek als ‘uiterst zeldzaam’, maar met de vermelding ‘waarschijnlijk in werkelijkheid algemener maar door het onopvallende uiterlijk vaak over het hoofd gezien’.

Polyporen hebben niet ieders voorkeur. Veel opvallende soorten zijn met enige ervaring in het veld goed te herkennen, maar dat geldt niet voor witte tot lichtgekleurde resupinate soorten. Dat zal ook de reden zijn dat ze in de ‘Houtzwammentabel’ (Keizer, 1992) ontbreken. Ida was dan ook blij een witte resupinaat, die groeide onderaan een dood eikentakje, aan Eduard kwijt te raken. Dat bleek een schot in de roos: Groenige wasporia (*Ceriporia viridans*). Bij aanraking werd de poriënlaag iets rood, dus de naam Bloedende buisjeszwam (*Physisporinus sanguinolentus*) viel al snel. Bij microscopisch onderzoek bleek dat er alleen enkelvoudige septen aanwezig waren (geen gespen). Dan wordt het spannend, want behalve om de twee *Physisporinus*-soorten kan het dan alleen gaan om soorten die niet vaak in ons land worden gevonden. Bovendien had hij cilindrische, iets gekromde (allantoïde) sporen, en dus was het geen *Physisporinus* (want die heeft ronde sporen). Er waren geen cystiden te vinden, en dus was het ook geen *Oxyporus*. Wat dan overblijft zijn de wasporia's (*Ceriporia*). Met de smalle sporen (1,5–2 µm) en vrij kleine gaatjes (4–6/ mm) was de determinatie rond: *C. viridans*. De kleur van de poriënlaag is variabel, volgens Ryvarden & Gilbertson (1993): “mostly cream to cinnamon or sordid brown with a greenish tint, more rarely pinkish sordid white”.

Voor het eerste excursiegebied werden in totaal 70 soorten opgegeven. Bij het bekijken van de soortenlijst zagen we dat zowel *Scopuloides rimosa* als *S. hydroides* (Wastandjeszwam) waren opgenomen. In zes door ons geraadpleegde buitenlandse werken worden beide soorten als synoniem beschouwd en *S. rimosa* genoemd. Alleen Eriksson et al. (1984) geven aan dat

Figuur 1. Vaag trilkorstje (*Achroomyces vestitus*), Waterwingebied Macharen. (Foto: Hermien Wassink)

Figuur 2. Groenige wasporia (*Ceriporia viridans*), Waterwingebied Macharen: let op de roodachtige verkleuring op beschadigde plekken. (Foto: Eduard Osieck)

zij vinden dat de soorten verschillen. Ze behandelen echter alleen *S. hydroides*, die ze als een noordelijke soort beschouwen. Het Overzicht volgt hen. We zullen moeten afwachten of er in de nieuwe Nederlandse soortenlijst voor één of twee soorten gekozen zal worden.

Als tweede excursieobject werd die dag een kort bezoek gebracht aan een visvijver aan de Langstraat tussen Haren en Dieden. Een vijver met een smalle strook loofbos eromheen. Vlak naast een parkeerterrein was de vondst van enkele Bokaalkluifzwammen (*Helvella acetabulum*) veelbelovend. Veel soorten waren er niet te vinden (16), maar toch nog een bijzondere vondst: Vroege dennesatijnzwam (*Entoloma vernalis*), die volgens de Verspreidingsatlas uit slechts 20 blokken bekend is. Dichtstbijzijnde vindplaatsen zijn in West-Brabant en op de Veluwe. Ook de standplaats is opmerkelijk (volgens het Overzicht is het een soort van naaldbossen, schrale graslanden en duinstruwelen). De laatste paddenstoelen zijn eigenlijk geen 'Cristella-objecten' (vooral korstjes, polyporen en andere Aphyllophorales), maar zulke bijzondere soorten loop je niet voorbij.

Schaijkse Heide (Udensedreef)

Zaterdagochtend vertrokken we eerst zuidwaarts naar de bossen ten zuiden van Schaijk (waarvan ook de Maashorst, verder zuidelijk, deel uitmaakt). Het deel dat bezocht werd langs de Udensedreef bestond vooral uit grove den met ondergroei met veel loofhout. De bodem bestaat uit grof zand (zogenaamde 'haarpodzolgronden'). In totaal werden 40 soorten gevonden, merendeels soorten die als 'gewoon' worden opgevat. Enkele vermeldenswaardige vondsten waren: Wijdmazig lantaarntje (*Cribraria rufa*), Takkussentjeszwam (*Hypocrea argillacea*) en Gezellig draadwatje (*Trichia scabra*). Eigenlijk hoort ook de Grauwroze dennenzwam (*Skeletocutis carneogrisea*) in dit rijtje thuis. Deze soort werd in 1992 in Nederland voor het eerst gemeld (Roggebotzand). De Verspreidingsatlas vermeldt slechts 40 blokken, waardoor de soort in de categorie 'zeldzaam' is opgenomen. Zelf (Eduard) heb ik de soort in amper twee jaar 20 maal gevonden verspreid over 16 blokken. Eigenlijk kom ik de soort op de hogere zandgronden overal tegen waar voldoende omgevallen grove dennen aanwezig zijn. Hij groeit vaak samen met en aan Paarse dennenzwam (*Trichaptum abietinum*) maar dat hoeft niet. De soort is dus zeker niet zeldzaam, maar wordt waarschijnlijk vaak niet herkend

(zie ook Nilsen, 2010). Zeldzaamheid op grond van beschikbare verspreidingsgegevens is dus niet alleen bij de minder opvallende, maar ook bij onbekende soorten een betrekkelijk begrip, zoals mogelijk ook geldt voor het Vaag trilkorstje (zie boven).

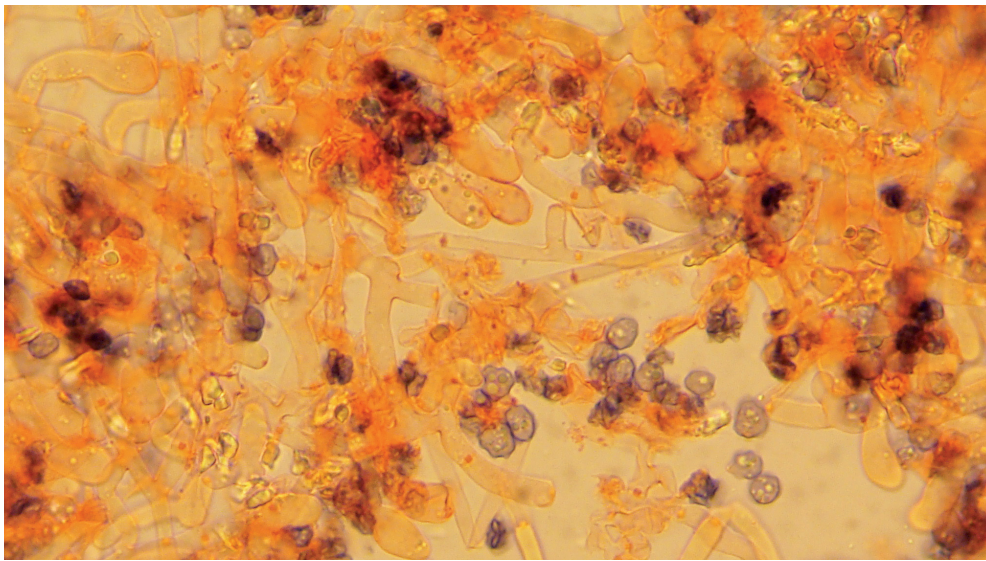
Uiterwaarden bij Beuningen

Op de zaterdag bezochten we vervolgens een uiterwaardbos, een zogenaamd ooibos langs de Waal bij Beuningen. Ooibossen staan een deel van het jaar onder water. De bomen bestaan er voornamelijk uit smalbladige wilgen. Tijdens ons bezoek was het water gezakt en waren er nog slechts enkele restplassen. Alles, behalve de weelderige, verse kruidlaag en de verse vruchtlichamen van zwammen, was er bedekt met een dun laagje slib. In dit bijzondere biotoop konden dus bijzondere soorten worden verwacht, namelijk soorten die het ofwel nodig hebben om een deel van het jaar ondergedompeld te zijn, ofwel onderdompeling en het wegspoelen van de humuslaag beter verdragen dan andere soorten. Vooral houtzwammen doen het er goed. Eén van de opvallendst aanwezige soorten was de Tijgertaaiplaat (*Lentinus tigrinus*). We troffen deze mooie soort massaal en in grote groepen aan. Zelfs op het zonnige rivierstrand werd deze soort op (ondergestoven) hout aangetroffen. Verder kroop het ook voor dit milieu karakteristieke amfibische leverbotslakje (*Limnea truncatula*) lustig over de bodem. Hoewel zelfs in dit ooibos de droogte zich deed voelen, vonden we toch nog 40 soorten waaronder enkele leuke en deels zeldzame soorten: het zeer zeldzame en ernstige bedreigde Elzemosklokje (*Galerina heimansii*), Korreltjeszwam (*Bulbillomyces farinosus*), Berijpt waswebje (*Ceratobasidium cornigerum*) en *Tomentella cyanea*.

De vaststelling van de laatste soort kostte enige moeite. Hij werd op twee verschillende locaties (later ook in Het Roodslag) gevonden. Het is een leuke lichtblauwe korst. De eerste vondst was van Marian en later die middag vond Dini de tweede. In het veld werd al snel aan een Rouwkorstje (*Tomentella*) gedacht. Nieuwsgierig naar de juiste naam werd er voor het avondeten alvast een preparaat gemaakt. De blauw verkleurende sporen in KOH en de hyfen zonder gespen gaven aan dat we (Mirjam en Dini) in de goede richting zochten, maar het had

Figuur 3. *Tomentella cyanea*. (Foto: Marian Jagers)

Figuur 4. *Tomentella cyanea*, hyfen en sporen (Foto: Bart van den Berg)

nog heel wat voeten in de aarde voor het korstje zijn juiste naam had. Want zijn die sporen in het preparaat nou bi- tot trifurcate sporen of niet? Je moet het allemaal maar weten. Eruit komen deden we echter nog niet, ondanks dat er door velen mee werd gedacht.

Onder het eten kwam het korstje weer ter sprake en Hermien beloofde dat zij haar blik er eens op zou werpen. Met de sleutel van Urmas Kõljalg (1996), en het geluk dat Hermien deze soort al eens eerder had gevonden, kreeg hij dan toch de juiste naam: *Tomentella cyanea*. Deze soort met nog weinig vondsten heeft nog geen Nederlandse naam, maar ‘Blauw rouwkorstje’ lijkt toepasselijk.

In het ooibos werden onderaan takken en op zijkanten van stammen ook prachtige gele aderzwammen (*Phlebia*) gevonden. In de excursielijst zijn uiteindelijk twee soorten gele aderzwam vermeld. De Roodgele aderzwam (*Phlebia subochracea*, det. Joost Stalpers) en *P. ochraceofulva* (beide op wilg). Het gebruik van twee namen weerspiegelt de verschillende opvattingen in de recente literatuur. Sommige auteurs vatten beide als aparte soorten op en andere als synoniemen. Eriksson et al. (1981) merken op dat de soorten dicht bij elkaar staan zonder een conclusie te trekken. Bernicchia & Gorjón (2010) nemen beide soorten op en “Mycobanks opinion” (onder *P. subochracea*) is dat *P. subochracea* een synoniem is van *P. ochraceofulva*. Nu maar afwachten wat de commissie die de nieuwe namenlijst zal kiezen voor standaard Nederlands gebruik. Gokje? Ze gaan Mycobank volgen.

Het Roodslag

Na het ooibos bezochten we het vlak daarbij binnendijs gelegen bosje Het Roodslag. Het is een reservaat van Staatsbosbeheer dat in samenwerking met Vrijwillig Landschapsbeheer Beuningen wordt beheerd. De boomlaag van het bos, dat is aangelegd voor de houtproductie, bestaat voornamelijk uit es en eik. Hier werden evenveel soorten aangetroffen als in de uiterwaarden (40), maar merendeels wel andere. Het betrof vrijwel alle algemene soorten, waarvan slechts zeven tijdens het weekend alleen in dit gebied werden aangetroffen. Daaronder één bijzondere soort: de Jeneverbeskorstzwam (*Amylostereum laevigatum*), niet op jeneverbes, maar op een dode thuja die kennelijk als tuinafval in het bos was gedumpt. De soort komt in

Europa voornamelijk voor op jeneverbes maar sporadisch ook op andere naaldbomen zoals taxus en thuja (Breitenbach & Kränzlin 1986, Kotiranta et al. 2009, Krieglsteiner 2000).

Land van Maas en Waal

Het weekend werd zondagochtend afgesloten met bezoeken aan twee bosjes in het Land van Maas en Waal: De Meren bij Dreumel en Eendenkooi Batenburg. De Meren bij Dreumel betreft een oude eendenkooi aan de Merenweg. Het is een loofbosje op zware klei met veel dood hout. Dit leverde een lijst op met 47 soorten waarvan Moerbeiwratzenzwammetje (*Bertia moriformis*), Plat goudkussentje (*Perichaena depressa*) en Rondsporige stinkkorstzwam (*Scytinostroma hemidichophyticum*) het minst vaak zijn gemeld volgens de Verspreidingsatlas.

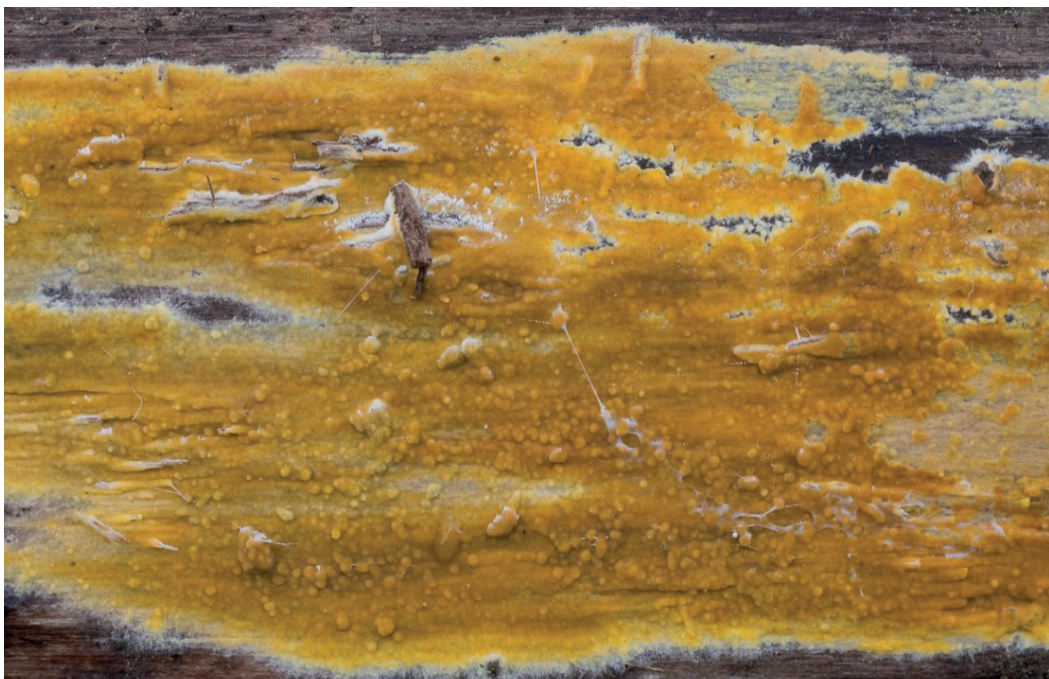
Tenslotte werd de Eendenkooi van Batenburg bezocht. Deze bestaat grotendeels uit jong loofbos en essenhakhoutstoven die enkele jaren geleden zijn afgezet. Hier was het kurkdroog, hetgeen zich ook uitte in een magere oogst (18 soorten) met weinig vermeldenswaardige soorten. Uitzondering is het Doolhofelfenbankje (*Cerrena unicolor*) dat ook uit elders in ons land van essenhakhoutstobben bekend is (zoals bij Langbroek en Zeist). In Zuid-Duitsland wordt het Doolhofelfenbankje vooral op beuk gevonden (Krieglsteiner 2000), in Finland wordt alleen berk opgegeven (Kotiranta et al. 2009).

Literatuur

Bernicchia A. & Gorjón S.P. 2010. Corticiaceae s.l. Fungi Europaei 12. Edizioni Candusso, Allasio.
Breitenbach J. & Kränzlin F. 1986. Pilze der Schweiz, 2. Nichtblätterpilze. Mykologia, Luzern.
Eriksson J., Hjortstam K. & Ryvarden L. 1981. The Corticiaceae of North Europe, 6. *Phlebia-Sarcodontia*. Fungiflora, Oslo.

Figuur 5. Ooibossen bij Beuningen met op de voorgrond Tijgertaaiplaten (*Lentinus tigrinus*). (Foto: Aldert Gutter)

Figuur 6. Roodgele aderzwam (*Phlebia subochracea* / *P. ochraceofulva*), Beuningen. (Foto: Aldert Gutter)

- Eriksson J., Hjortstam K. & Ryvarden L. 1984. The Corticiaceae of North Europe, 7. *Schizopora-Suillosporium*. Fungiflora, Oslo.
- Keizer P.J. 1992. Houtzwammentabel. Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht.
- Köljalg U. 1996. *Tomentella* (Basidiomycota) and related genera in temperate Eurasia. Fungiflora, Oslo.
- Kotiranta H., Saarenoksa R. & Kytövuori I. 2009. Aphyllophoroid fungi of Finland. A checklist with ecology, distribution, and threat categories. Norrlinia 19: 1-223.
- Krieglsteiner G.J. 2000. Die Großpilze Baden-Württembergs, 1. Allgemeiner Teil. Ständerpilze: Gallert-, Rinden-, Stachel- und Porenpilze. Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Mycobank. <http://www.mycobank.org> [geraadpleegd 31 oktober 2011]
- Nilsen K.E. 2010. Paarse dennenzwam (*Trichaptum abietinum*) vaker in combinatie met Grauwroze dennenzwam (*Skeletocutis carneogrisea*). Coolia 53(3): 153-156.
- Ryvarden L. & Gilbertson R.L. 1993. European Polypores, 1. *Abortiporus-Lindtneria*. Fungiflora, Oslo.
- Verspreidingsatlas. www.verspreidingsatlas.nl/paddenstoelen [geraadpleegd 30 oktober 2011]

Aanvulling bij het verslag van het vorige Cristella-weekend

De eerste twee zinnen op pagina 153 van het verslag van het vorige Cristella-weekend (Coolia 54(3): 147-156) moeten luiden: “‘Hors concours’ op een Cristella-weekend, maar wel een nieuwe soort voor Nederland, was de witte resupinate polypoor *Skeletocutis vulgaris*. Op de eerste excursie in het Bergerbos werd deze soort door maar liefst vier personen op verschillende plekken op dood hout van grove den gevonden, door Eduard, Mirjam, Hermien en Nico.”

